

Березовська Людмила Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Ануфрієва Лілія Павлівна

магістрантка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЄЮ, ЯКА ВИХОВУЄ ПІДЛІТКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

У статті здійснено аналіз особливостей соціально-педагогічної роботи з сім'єю, яка виховує підлітка девіантної поведінки. Розглянуто помилки сімейного виховання, що призводять до формування девіантної поведінки. Проаналізовано типи сімей з підвищеним ризиком виникнення поведінкових девіацій. Схарактеризовано особливості профілактичної роботи соціального педагога з сім'ями, які виховують підлітка девіантної поведінки.

Ключові слова: девіантна поведінка, профілактика, форми, методи роботи, сімейне виховання, соціальний педагог.

The article analyzes the features of social and pedagogical work with a family that educates teenager of deviant behavior. The problems of family education that lead to the formation of deviant behavior are considered in the article. The types of families at increased risk of behavioral deviations are analyzed. The features of preventive work of social educator with families who educate teenager of deviant behavior are characterized.

Keywords: deviant behavior, prevention, forms, methods of work, family education, social pedagogue.

Постановка проблеми. Проблема протиправної, злочинної поведінки серед неповнолітніх є однією з актуальних проблем сьогодення. Підлітки – найбільш вразлива частина суспільства. Їхні потреби бути причетними до суспільних явищ, намагання самоствердитись, нерідко зазнають критики з боку дорослих, наштовхуються на відсутність розуміння й поваги. Така ситуація призводить до внутрішнього конфлікту, неспроможності зайняти активну життєву позицію, що негативно впливає на соціалізацію підлітка, його

становлення як особистості і може призвести до виникнення девіантної поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості девіантної поведінки дітей підліткового віку висвітлено у дослідженнях В. Галузинського, А. Капської, В. Безпалько, С. Пальчевського, Б. Євтуха, В. Оржеховської, М. Фіцули, І. Зверєвої, В. С.Толстоухової та ін. Науковці (М. Борщевський, М. Дяченко, Л. Кандилович, С. Максименко, М. Савчин) розкрили вплив соціальних чинників на виникнення різних видів девіацій. Технології соціально-педагогічної профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі досліджували Р. Вайнола, Н. Гузій, Н. Заверико, Г. Лактіонова, В. Оржеховська та ін.

Мета статті полягає в аналізі соціально-педагогічних особливостей роботи з сім'єю, що виховує підлітка девіантної поведінки, визначенні профілактичних форм та методів роботи з сім'єю.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи поняття «девіація», з'ясуємо, насамперед, його значення. У перекладі з латинської «девіація» означає відхилення, тобто «девіантна поведінка» – це поведінка, що порушує соціальні норми певного суспільства» [1]. Вона виступає як система вчинків, що суперечать суспільним нормам та правилам, і нерідко, призводить до порушення норм права (злочинність, алкоголізм, наркозалежність, жорстокість та ін.). Основним мотивом прояву девіантної поведінки є прагнення підлітка до змін, яке відбувається під впливом емоцій, коли він хоче заявити про себе, привернути увагу оточуючих.

Особливості проявів девіантної поведінки підлітків полягають у тому, що підлітковий вік – це складний, перехідний етап розвитку від дитини до формування дорослої особистості, зі своїми поглядами на життя, сформованими ідеалами та ціннісними орієнтаціями. Невдоволеність дитини взаєминами з батьками, що супроводжується бунтом, втечею з дому та самоствердженням за межами сім'ї є головною причиною виникнення перших проявів девіантної поведінки підлітків. Позаяк соціалізація підлітка

відбувається під впливом найближчого для нього оточення, цей процес залежить від того, наскільки гармонійно склалися сімейні стосунки в дитини з батьками та близькими, авторитетними для неї людьми.

На важливості виховної функції сім'ї вказували В. Кащенко та Г. Мурашов. Науковці відзначали, що відсутність правильного виховання породжує відхилення в розвитку дитини. Вчені виокремили три типи «виняткових» дітей, як-от: «нервові» – покинуті батьками напризволяще; «педагогічно занедбані» – сформоване негативне ставлення до навчання, зневірені, безвідповідальні, але з нормальним інтелектом; «безпритульні» – діти, які мають батьків, але живуть у важкому соціальному середовищі [2, с. 184].

До типів сімей з підвищеним ризиком формування девіантної поведінки підлітків Г. Бочкарьова відносить сім'ї з несприятливою емоційною атмосферою, байдужим, зневажливим ставленням до дітей; сім'ї, в яких відсутні гармонійні сімейні стосунки, позитивна атмосфера, натомість має місце фізичне покарання; аморальні сім'ї [3, с. 50].

В. Лютий схарактеризував чинники сімейного виховання, що сприяють формуванню девіантної поведінки підлітків. До них науковець відносить виховання дитини в аморальній і конфліктній атмосфері, емоційній відчуженості та жорстокому ставленні до неї. До «групи ризику» входять кримінальні і аморальні сім'ї, конфліктні сім'ї, неповні, багатодітні сім'ї, педагогічно некомпетентні сім'ї [4, с.39].

М. Щелгунова також дотримується думки, що за несприятливих умов виховання, як-от: порушення емоційних контактів, відсутність педагогічної культури батьків, демонстрація аморальних поведінкових моделей, може розвиватися агресивна поведінка [4, с.38].

Суголосні з думкою науковців, і вважаємо, що у сім'ях з порушеною структурою, неналежним вихованням, діти потрапляють в групу ризику.

Задля з'ясування взаємини батьків з дітьми, виявлення типу сімейного виховання, ціннісних орієнтацій нами було проведено опитування батьків учнів

6-х – 7- х класів в одній із загальноосвітніх шкіл м. Івано-Франківська. В опитуванні взяли участь 36 батьків. В ході опитування, з'ясували, що 68% добре обізнані з тим, з ким товаришують їхні діти, в яких сім'ях виховуються, де і як проводять вільний від навчання час. Від 20% до 24,6% опитаних батьків дещо менш обізнані з тим, чим займаються їхні діти, як вчаться, з ким товаришують, пояснюючи це тим, що діти мають мати свободу вибору і в майбутньому «вміти дати собі раду». В 9% опитаних нами батьків виявлено напружені стосунки з дітьми, через те, що: «підлітки погано піддаються вихованню».

Важливе значення для нормальної життєдіяльності сім'ї, зокрема в реалізації нею виховної функції, має розуміння її важливості самими ж батьками. Як засвідчують дані опитування, 47% батьків вважають, що забезпечують належне виховання своїх дітей. Вони не звертаються по допомогу до психологів, соціальних педагогів та вчителів. Стосунки з дітьми щирі, відкриті, будуються на повазі та взаєморозумінні. Натомість, 19% батьків зазначили, що їм складно порозумітися з дітьми, нерідко розмовляють на підвищених тонах, оскільки вони не слухають їх, грублять, прирікаються. 7% опитаних батьків зазначили, що не приділяють належної уваги вихованню дітей через зайнятість, педагогічну некомпетентність. 2% батьків, зазначили: «цими питаннями має займатися школа».

Результати аналізу учнівських анкет засвідчили дещо інші результати. Так, на запитання анкети: «Чи подобається тобі стиль виховання який застосовують до тебе батьки?», близько 36% підлітків зазначили, що так, у них демократичні відносини з батьками, засновані на довірі, повазі та взаєморозумінні. 27% зазначили, що ні, вони не розповідають батькам свої таємниці через те, що батьки не поділяють їхні погляди, не розуміють та не підтримують їх. Така система виховання притаманна авторитарному стилю, з надвисокою вимогливістю, підпорядкованістю, дисциплінованістю та контролем дітей. Рішення приймаються батьками, які вважають, що дитина повинна в усьому їх слухати. Негативним є те, що до дитини ставляться надто

високі вимоги, які не завжди їй під силу. 12% дітей відмітили, що батьки з ними мало проводять час, не цікавляться подіями які відбувається у їхньому житті. В таких сім'ях панує вседозволеність, дитина не знає заборон і обмежень з боку батьків і може робити все що хоче.

Таким чином, проаналізовані анкетні дані дітей, засвідчили, що майже третина підлітків не задоволена системою виховання яка має місце в їхній сім'ї, вважає його авторитарним та неприйнятним. 12% зазначили що батьки взагалі не цікавляться ними.

Виявлені особливості взаємин дітей та батьків під час проведеного опитування, свідчать про суттєві прогалини в реалізації виховного потенціалу сім'ї і можуть негативно позначитися на їхній поведінці, психічному та фізичному здоров'ї.

Висновки. Таким чином, соціально-педагогічна робота з батьками, є важливою складовою у профілактиці девіантної поведінки підлітків, усунення недоліків сімейного виховання. Завдання соціального педагога в роботі з батьками полягає у проведенні інформаційно-просвітницької роботи з метою профілактики дисгармонії сімейних відносин; діагностичної роботи з метою виявлення типових помилок виховання дітей підліткового віку, налагодженні гармонійних сімейних стосунків. У роботі з батьками важливо наголосити, що для підлітка необхідно створити власну систему життєвих цінностей, визнавати його індивідуальність, самобутність, проявляти постійну батьківську турботу, любов та повагу до особистості дитини.

Література

1. Большой толковый психологический словарь / Артур Ребер ; [пер. с англ.]. – Т. 1 (А-О). – АСТ, Вече, 2003. – 592 с.
2. Ковалев А. Г. Психологические основы исправления правонарушителя / А. Г. Ковалев. – М. : Просвещение, 1970. – 391 с.
3. Холковська І.Л. Взаємодія класного керівника з сім'єю у процесі профілактики девіантної поведінки підлітків / І.Л.Холковська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені

Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – 2016. – Вип. 45. – С.50. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzvdpu_pp_2016_45_12.pdf

4. Гайдамашко І. А. Помилки сімейного виховання як фактор виникнення агресивної поведінки підлітків / І.А.Гайдамашко // Науковий вісник УжНУ. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – 2011. – Вип. 21. - С. 38-40 [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua › jsui › bitstream › lib ›>